

ПОЛІТИЧНІ ПРАКТИКИ СУБ'ЄКТІВ ПОЛІТИЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ: СПРОБА КЛАСИФІКАЦІЇ

О. М. Скар, м. Київ

Побудова, конструювання картини політичного світу молоді розглядаються в процесі соціальної взаємодії через взаємовпливи практик суб'єктів політичної соціалізації. Робиться висновок, що сформована таким чином картина світу визначає суспільно-політичні дії і практики молоді, які також впливають на практики інших агентів поля політичної соціалізації, що веде до утворення спільного дискурсивного політичного простору, зміст якого час від часу змінюється залежно від використовуваних практик. Політичні практики визнаються за похідні від соціальних. Пропонуються варіанти класифікації політичних практик.

Ключові слова: взаємодія, соціальні практики, політичні практики, політична картина світу, молодь, класифікація.

Проблема. Суспільно-політичний простір України насичений соціальними, інформаційними, політичними та іншими практиками агентів, акторів політичного процесу. У нашому суспільстві, яке перебуває в перехідному стані, наразі одночасно функціонують як усталені, так і новосформовані практики, що ускладнює орієнтування особистості в суспільно-політичному просторі країни. В умовах високого рівня невизначеності та неоднозначності сучасного політичного контексту, суперечливості суспільно-політичних подій та практик особистість прагне віднайти певну внутрішню структуру, “сітку координат”, смислові оцінювальні вісі, які допомогли б їй у структуруванні досвіду творення політичної картини світу. Таке впорядкування полегшило б як сприйняття політичної реальності, так і сприяло б утворенню певних ставлень, оцінок, суджень про неї та, урешті-решт, допомогло б визначити способи взаємодії особистості зі світом політики загалом і з різними суб'єктами соціальної й політичної взаємодії зокрема. А отже, ті чи інші типи політичних практик агентів політичної соціалізації, з одного боку, впливають на становлення, “організацію” й “зміст” політичної картини світу молодої людини, а з другого – той чи інший варіант ставлення, оцінювання молоддю політичних практик акторів передбачає певний тип, певну конфігурацію політичної картини світу громадянина, яка “скеровує” його дії та вчинки, відіграє важливу роль у визначенні повсякденної реальності та спрямуванні суспільно-політичної поведінки. Зазначимо, що це проблемне поле є чи не найменш дослідженим у сучасній політичній психології, хоч така потреба вже давно назріла.

Мета статті: викласти концептуальні засади дослідження політичних практик як чинника структурування політичної картини світу студентської молоді та класифікувати політичні практики суб'єктів політичної взаємодії.

Ми виходимо з того, що основною і неодмінною умовою, що забезпечує в процесі соціалізації набуття особистістю соціального (у тому числі й політичного) досвіду, виступає **взаємодія**. На думку В. О. Васютинського, ті **способи взаємодії** з оточенням, які спрямовані на задоволення власних потреб, досягнення своїх цілей та інтересів, **що найчастіше, найбільше себе виправдовують**, стають типовими [1], **перетворюючись на практики**. Зміст практик, за Т. М. Титаренко, визначається під час діалогу, який безперервно веде особистість зі своїм оточенням, реальними й віртуальними учасниками взаємодії, та й із соціумом у цілому [2, с. 22]. На переконання дослідниці, **досвід суспільства можна вивчати через вивчення соціальних практик**, які не є незмінними протягом століть: “Основу соціального порядку слід шукати в повторювальному характері соціальної діяльності та її зв'язках із соціальними практиками на підґрунті взаємозалежності структури і дії (Бурдьє, Гідденс, Хабермас)” [3, с. 17].

Тож для кожної епохи, країни, суспільства, політичного устрою характерними є певні типи практик, що продукують і демонструють агенти поля політики і зокрема поля політичної соціалізації. Повсякчас перебуваючи в діалозі із соціумом, з реальними та віртуальними партнерами по комунікації, молодь, як суб'єкт політичної взаємодії, певним чином реагує, оцінює, інтерпретує суспільно-політичні практики, визначає власне ставлення до них, “виробляє” і породжує нові сенси, вибудовуючи свою картину політичного світу, в якій впорядковується набутий суспільно-політичний досвід. Водночас сформоване світовідчуття, утворена “конфігурація” політичної картини світу відіграють визначальну роль щодо повсякденних, соціальних, політичних та інших практик молоді, відповідним чином спрямовуючи їх.

Отже, у процесі взаємодії, через взаємовпливи практик суб'єктів політичної соціалізації, відбувається побудова, створення, конструювання **картини політичного світу** молоді. Ця картина визначає її суспільно-політичні дії й практики, що веде до утворення спільного дискурсивного політичного простору, зміст якого час від часу змінюється залежно від використовуваних практик.

Аналіз наукових публікацій, у яких започатковано дослідження практик [4], показав, що при вивченні практик предметом дослідження найчастіше виступали мова (Л. Вітгенштейн, Ф. де Соссюр), дії (М. Вебер, Т. Парсонс), поведінка (Д. Коулмен, Д. Хоманс) та деякі інші властивості цього феномена. Відтак П. Бурдьє розглядав “практики” як те, що

утворюється в результаті взаємодії настановлень та ресурсів особистості, які виявляються в певному соціальному полі і тим самим створюють його. На його думку, практики людей породжуються й організуються системою диспозицій, настановлень, які формуються в процесі соціалізації та продукують відповідні уявлення та поведінку [5]. Ці диспозиції, за П. Бурдье, формуються протягом доволі тривалих відтинків часу свободами і необхідностями, можливостями і неможливостями, дозволами і заборонами тощо. Тому, зазначає Т. М. Титаренко, "...якихось надто оригінальних, неймовірних практик не існує, вони виключаються з обігу. Набутий досвід активно присутній в особистісних і колективних практиках, існуючи у формі схем сприймання, мислення, дій. Досвід гарантує правильність та стабільність практик, їхню постійність у часі надійніше, ніж усі формальні правила та експліцитні норми" [2, с. 217].

Узагальнюючи існуючі підходи до розуміння "практик" (див., наприклад, аналіз, здійснений В. В. Волковим), можна констатувати, що в найзагальнішому розумінні практики – це все, що роблять люди, використовуючи при цьому як "предметні", так і символічні (норми, традиції, мова) засоби. Важливо також наголосити на тому, що **практики – це передусім дії за визначеними правилами**. Саме тому А. В. Петров звертає увагу на можливість розгляду практик "як упорядкованих і відтворюваних структур" [6, с. 123]. А отже, *соціальні практики (як і політичні) – це певний набір правил, процедур, конвенцій поведінки людей, застосований з метою реалізації власних інтересів*. Соціальні практики в повсякденному житті – це постійні дії та взаємодії, які відтворюють упорядкованість життєвого світу [там само]. **В основі практик** – звичні, традиційні дії, що здійснюються відомими, знайомими засобами. Важливо також додати, що в повсякденні практики "вбудований" так званий дотеоретичний рівень знань, тобто те, що відомо кожній людині про соціальний світ, – це може бути певна сукупність правил поведінки, моральних принципів та приписів, прислів'я та приказки, цінності й вірування, міфи тощо [6].

Теоретично соціальні практики можна розглядати у двох аспектах – буденному й діяльнісному, хоча насправді вони взаємопов'язані між собою. Якщо буденний вимір практик виявляється через звички, стереотипи, симпатії й прихильності людей, то діяльнісний передбачає цілеспрямованість, раціональність у поведінці, де самі дії визначаються інтенцією, в основі якої – єдність раціонального і ціннісного ставлення до світу [там само].

Одиниця аналізу соціальних практик – дія, водночас це "колективна" дія, що є результатом певних схем типізацій, які включають не тільки типізації інших людей, а й типізації різних подій та соціального досвіду, що відбувався в процесі соціалізації. Найважливішими **елементами, складовими соціальних практик** А. В. Петров вважає: 1) суб'єктів і їхню

взаємодію; 2) сукупність правил, приписів (як формальних, так і неформальних; явних і неявних, фонових); 3) інтенції, наміри, цілі; 4) ресурси суб'єктів практик та звичний спосіб роботи з ними [там само].

Чи не найважливішою *властивістю* соціальних практик, яка “робить” їх типовими, є інтерсуб'єктивність. Остання передбачає, що вони ґрунтуються на розумінні інших людей і на взаємній узгодженості колективних дій. У такому ракурсі соціальні практики постають як механізм зміни простору соціальної нормативності [там само].

Соціальні практики забезпечують звичний соціальний порядок та відтворюють у нормативному, соціально-культурному “плані” саму дійсність. Тому найважливішою функцією практик є *контроль* за поведінкою людей шляхом встановлення наперед заданих, наперед визначених зразків, які надають соціальним діям “належного” характеру. Тож практики – це усталені, визначені в суспільстві правила, зрозумілі учасникам спільноти, які пояснюють, що і як потрібно, а чого не можна робити [там само].

До основних характеристик практик відносять: постійність у часі, спадкоємність, регулярність (П. Бергман, Т. Лукман, П. Бурдье, Е. Гідденс); соціальність, колективність, конвенційність, регулярність, передбачуваність, стабільність (Т. М. Титаренко); типовість, інтерсуб'єктивність, змістовність, передбачуваність і прогнозованість соціальних дій (А. В. Петров, В. А. Передерій).

Отже, соціальні практики – це певний набір усталених, визначених у суспільстві правил, конвенцій поведінки, типових дій та взаємодій людей, що застосовуються ними для втілення власних інтересів. Найважливішими характеристиками практик є: соціальність, конвенційність, інтерсуб'єктивність, передбачуваність, регулярність, стабільність.

Соціальні практики молоді, з одного боку, спираються на реальний досвід минулого (традиції, архетипи і т. ін.), а з другого – частково заперечують цей досвід на новому етапі розвитку. Молодь виступає одночасно як об'єкт і суб'єкт різних соціальних практик: по-перше, вона об'єкт і суб'єкт соціалізаційних практик; по-друге – учасник соціальних практик [там само].

Важливо також наголосити, що процеси соціалізації досягають своїх цілей саме через соціальні практики (як звичні, так і процедурно інституціональні). Оскільки ми розглядаємо політичне як похідне від соціального, то логічно припустити, що *політична соціалізація дає змогу досягати мети через політичні практики*.

Поняття “політичні практики” в сучасному науковому обігу є найменш розробленим та вживається, з одного боку, вкрай рідко, і то здебільшого в політології і соціології, а з другого – у надто різних площинах у розумінні: *технології, способу входження у владу* (йдеться, зокрема, про практики просування і закріплення жінок на керівних посадах у системі

влади); *засобу і способу вирішення поставлених завдань* та розв'язання проблем у політичних конфліктах, політичних переговорах і політичному консультуванні (мають на увазі, зокрема, ігрові практики в політичному процесі); *форми політичної участі*; *чинника становлення політичної свідомості молоді* та ін. (детальніше див. [4]).

Ю. Л. Качанов, наголошуючи на тому, що політичні практики детермінуються системою актуалізованих політичних відносин, зараховує до них такі: спрямованість і зміст дій агентів поля політики; політичні уявлення; диспозиції; мотиви; інформаційні схеми тощо [7]. І. В. Жадан виокремлює реальні політичні практики в окрему групу як один із чинників, що впливає на становлення політичної свідомості молоді. До цього переліку вона включає такі, як міра поширеності якостей демократичної політичної культури (толерантності, довіри, здатності до компромісів); уявлення про владу в реальній політичній системі; політичні символи та стереотипи; політичні потреби; ціннісні пріоритети; політична компетентність; політичні ставлення.

Отже, політичні практики визначатимемо як усталені, узвичаєні в суспільстві способи взаємодії, що передбачають певний набір правил, конвенцій поведінки суб'єктів політичної взаємодії, що застосовуються ними для реалізації власних цілей та інтересів.

У найбільш загальному вигляді політичні практики класифікують (зокрема І. В. Мірошніченко, С. А. Фомін, В. В. Стоякін, які вивчали неформальні політичні практики політичного представництва корпоративного бізнесу у владі [8]) за низкою ознак: *горизонтальні – вертикальні*; *формальні – неформальні*. Цікаву думку висловив А. Б. Даугавет про те, що одночасне існування двох паралельних систем організації влади – формальної (яка часто виявляється фіктивною) і неформальної (фактичної) зумовлюється прагненням політичної еліти захистити власні “корпоративні” інтереси, яке зводиться до намагання уникнути контролю з боку суспільства й держави шляхом перенесення в “тінь” процесу розпоряджання ресурсами. При цьому під неформальними практиками в політиці мають на увазі намагання, прагнення акторів політичного процесу забезпечувати “самозбереження” й захист власних інтересів не через законні інститути (суди, законодавчу діяльність, систему управління тощо), а використовуючи переважно неформальні (тіньові) канали комунікації, міжособові зв'язки та маніпулятивні технології управління суспільними стосунками [там само].

Ще одна можлива класифікація практик акторів політичного процесу схожа за суттю до описаної вище, але визначена в іншому термінологічному тезаурусі. Йдеться про поділ політичних практик на *явні, видимі*, і *латентні, приховані*. Останні умовно можна поділити на *напівтіньові* і *тіньові* [9].

Критерій “адресності” політичних практик дає можливість виділити серед них три великі групи (рис.1).

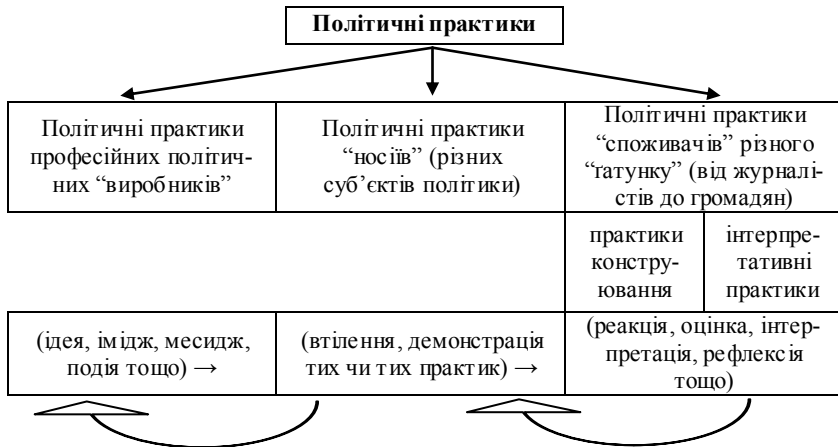

Рис. 1. Поділ політичних практик за критерієм “адресності”

Відомі також окремі одиничні спроби виокремити *практики презентації політиків*. У найзагальнішому вигляді їх можна поділити на 1) практики конструювання позитивного образу політика; 2) практики конструювання відповідно негативного образу та 3) практики самопрезентації суспільно-політичних діячів, лідерів, політичної еліти тощо (рис.2).

Так, приміром, А. Ейнгорн виділяє такі дискурсивні практики конструювання образу політичного діяча (на основі аналізу текстів преси, що подають образ російського політичного діяча, колишнього мера м. Москви Юрія Лужкова) [10]:

- *практика конструювання образу ворога* (“несе” загрозу, інколи навіть смертельну; викликає страх, тривогу й напруженість; відчуття чужого, інакшого, ворожого, небезпечного тощо);

- *практика конструювання образу злочинця, злодія* (злочинець постає як політичний ворог; зловживає повноваженнями для особистих, корисливих цілей; беззастережно краде, набиваючи свою кишеню; порушує закон; збагачується за чужий рахунок тощо; викликає злість, агресію, зрадство тощо). Неважко помітити, що ця практика активно використовується в сучасному українському політичному дискурсі зокрема щодо образу Юлії Тимошенко. Цю дискурсивну практику можна вважати різновидом попередньої (практики конструювання образу ворога) та відносити до однієї й тієї ж групи;

Рис. 2. Поділ політичних практик за характером презентації політика

- *практика конструювання персонажа як ненормального* (ідеться про створення такого образу, який займається “ненормальними”, “неналежними” справами, що не відповідають його посаді, статусу, ролі тощо). Наприклад, свого часу активно й саркастично мусувалася тема щодо, так би мовити, “дивного” хобі Віктора Ющенка, його нібито надмірного захоплення бджільництвом. Цікаво також додати, що, на думку М. Фуко, ті смисли, що пов’язані з ненормальністю, “роблять” персонаж наперед винним у всіх можливих “бідах”;

- *практика конструювання образу жертви* (зображення приниженого героя, не винного у власних “бідах”). Такого роду практика демонструє, що персонаж був лише “пішаком” у чужій політичній грі, приміром у разі прихованого політичного протиборства певних політичних акторів;

- *практики самопрезентації*, завдяки яким персонаж дістає можливість самому вибудовувати свій образ, приміром через інтерв’ю, виступи тощо. Варто додати, що й тут згадана самостійність політика в побудові

власного образу є умовною, адже у нього зазвичай є іміджмейкери, спічрайтери та інші помічники, які й готують для нього тексти виступів, сценарії дебатів, інтерв'ю і т. п.;

● *практика конструювання образу героя*. До речі, єдина практика, що “працює” на позитивний образ можновладця.

До речі, остання в наведеному переліку практика, як зазначає авторка [10], була представлена в пресі переважно в період перебування політика на посаді, при владі, тоді як після його “відставки” поступово зійшла нанівець, поступившись місцем тим дискурсивним практикам, які створюють швидше негативний образ, знецінюючи, нівелюючи його “достойнства” та акцентуючи вади. Причому описана ситуація часто-густо трапляється і у вітчизняних засобах масової комунікації, що дає підстави, на нашу думку, розглядати таку тактику як окрему практику, а саме *практику знецінювання* дій політика, можновладця (дає можливість виразити приховану агресію; самоствердитися, самозвеличитися за рахунок приниження цінності іншого та непрямю апелює до опозиції “Він – поганий, Я – хороший”).

Як на нашу думку, то описані вище дискурсивні практики конструювання образу політика (як персонажа журналістського тексту) за своїм характером сповнені суперечностей. З одного боку, оцінки аналітиків чи журналістів, що даються тим чи тим політикам (або іншим представникам влади), спрощують, полегшують, можливо навіть допомагають конструювати їхні образи у свідомості громадян, даючи можливість “побачити” той чи той суб’єкт політичної взаємодії під різними кутами зору, а також обрати найприйнятніші для себе пояснення, оцінки, інтерпретації, що “вписуються”, відповідають власній політичній картині світу. А з другого боку, ці оцінки можуть спантеличити наївного адресата, викликати в нього невпевненість, сумніви, оскільки йому важко зрозуміти, якому із сенсів належить більше довіряти.

Розглянуті нами дискурсивні практики стосуються більше того, яким чином образ політика конструюється та демонструється експертами, професійними політичними “виробниками”. Натомість у дослідженні В. І. Гришина йдеться про визначення сталих конструктів, за якими відбувається оцінювання політичних лідерів “споживачами”. Він показав, що серед чотирьох незалежних конструктів, які структурують сприймання й оцінювання політичних лідерів, один стосується оцінювання інтелектуальних, культурних та соціальних практик політичного лідера (і зокрема таких стильових характеристик поведінки політиків, як гнучкість – прямолінійність, рефлексивність – імпульсивність) (див. [11]).

Взявши за критерій розрізнення політичних практик типи стратегій політичних акторів, політичних сил одна щодо одної, можна виділити практики *конфліктні* і *компромісні* (переговорні практики, практики дося-

гнення згоди) [12]. Поширеність переговорних практик, що сприяють досягненню компромісів, співробітництва та врешті-решт згоди між суб'єктами політичної взаємодії, можна вважати ознакою демократичного суспільства, тому дехто називає їх ще демократичними практиками [13]. Одне із сучасних розумінь демократії – як інституціоналізованої мережі переговорів, що використовуються як для узгодження, вирішення конфліктів між різними політичними силами, так і для досягнення компромісу між різними політичними акторами, що виражають інтереси різних верств населення [12; 13]. За такого підходу саме практики ведення переговорів і пошуку “точок перетину” розглядаються як такі, що сприяють досягненню компромісу та згоди. Повне ігнорування інших точок зору, думок, інтересів збільшує можливість конфліктів, що, урешті-решт, ведуть до кризи легітимності влади. Відсутність же діалогу між сторонами призводить до “спотворення” уявлень одна про одну, відбувається переоцінка або ж недооцінка реального потенціалу того чи іншого політичного актора/сили, що спричинюється до “демонізації” супротивника [12].

Не слід забувати, що практики не формуються миттєво, а є усталеними стратегіями, способами взаємодії або ж лініями поведінки в політиці. Брак історичних прикладів та інститутів, у межах яких, приміром, опозиція і владна більшість могли б взаємодіяти, знижує ймовірність конструктивного співробітництва. На думку І. В. Большакова, упровадження демократичних практик та ефективно працюючих інститутів, що приймаються, визнаються більшістю громадян, може відбуватися шляхом переговорів і досягнення компромісу між різними політичними акторами, які виражають інтереси різних верств, груп населення. У ситуації ж, коли наявна конфігурація не є результатом компромісу між різними політичними силами, демократичні структури виявляються недієздатними, часто густо їх замінюють неформальні інститути. У зв'язку із цим функціонування інститутів не є прикладом і стимулом для захисту громадянами своїх прав та інтересів, артикуляції й вираження власної позиції та участі в суспільно-політичному житті. Це призводить до виявів авторитарного “рефлексу” – популярності лідерів, які обіцяють навести порядок у країні “залізною рукою” [12] і, відповідно, до поширення *авторитарних практик*.

Оскільки суспільство сьогодні все ще перебуває в перехідному стані (від авторитарного до демократичного), то в ньому одночасно діють як усталені практики, так і нові, які наразі формуються, зміцнюються та інституціоналізуються. До того ж саме тип взаємодії – авторитарний або демократичний – вдало описує специфіку взаємодії саме політичної. Тому окремим завданням стає виділення ознак, за якими можна було б визначити типи практик основних суб'єктів політичної соціалізації: ідеться, зокрема, про авторитарні і демократичні практики (табл.).

Ознаки практик, характерних для політичної взаємодії

Ознаки авторитарних практик	Ознаки демократичних практик
Директивний, односторонній характер комунікації, спорадичне, несистематичне підтримання контактів із громадянами	Діалогові форми і комунікації влади і населення, дискурсивні практики, полеміка державних і громадянських структур із суспільно значущих проблем
Одностороння активність держави, коли дискурс підміняється пропагандою владних сил, політичних акторів	Відкритий характер спільних домовленостей, що демонструє орієнтацію влади і населення на досягнення політичного консенсусу й згоди
Ухилення від участі в суспільному діалозі; монологічний характер комунікації	Відкритість, готовність до діалогу та спроможність “почути” співкомунікатора
Маніпулятивний характер здійснюваного впливу для отримання однобічного “виграшу”	Переконувальний або “інформувальний” характер здійснюваного впливу
Застосування тиску задля досягнення поставленої мети, однобічного “виграшу”	Пошук компромісу у вирішенні проблемних питань
“Одноосібне” прийняття рішень	Колегіальне прийняття рішень або прийняття рішень як результат переговорів
Нетерпиме ставлення до інших; нетолерантність до відмінних ідей, поглядів	Толерантне ставлення до інших
Зневажання, нехтування правами і свободами інших	Поважне ставлення до прав і свобод інших

Висновки. Політичні практики можна розглядати як усталені, узвичаєні в суспільстві способи взаємодії, що передбачають певний набір правил, конвенцій поведінки суб’єктів, застосовуваних ними для реалізації власних цілей та інтересів. Практики передаються й формуються у процесі політичної соціалізації завдяки інтеракціям між суб’єктами соціальної взаємодії та відтворюються ними. Залежно від критеріїв, обраних для класифікації політичних практик, їх можна поділити на: вертикальні – горизонтальні; формальні – неформальні; явні, видимі – латентні, приховані; політичні практики професійних політичних “виробників” – політичні практики “носіїв” (різних суб’єктів політики) – політичні практики “споживачів”; конфліктні – компромісні; авторитарні – демократичні.

У процесі взаємодії через взаємовпливи практик суб’єктів політичної соціалізації відбувається побудова картини політичного світу молоді.

Ця картина яка визначає її суспільно-політичні дії і практики, що веде до утворення спільного дискурсивного політичного простору, зміст якого час від часу змінюється залежно від використовуваних практик.

Література

1. *Васютинський В.* Інтеракційна психологія влади / Вадим Васютинський. – К. : Київ. слав'яст. ун-т, 2005. – 492 с.
2. *Титаренко Т. М.* Соціально-психологічні практики життєконструювання особистості / Т. М. Титаренко // Актуальні проблеми психології. Психологічна герменевтика : зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. – Житомир, 2011. – Т. 2. – Вип. 7. – С. 15–23.
3. *Титаренко Т. М.* Координати соціально-психологічних практик у постнекласичних персонологічних дослідженнях / Т. М. Титаренко // Психологічні науки: проблеми і здобутки : збірник статей / Київський міжнар. ун-т, Ін-т соц. та політ. психології НАПН України. – К., 2011. – Вип. 3. – С. 212–224.
4. *Скнар О. М.* Політичні практики: визначення поняття та підходи до розуміння / О. М. Скнар // Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави : зб. наук. праць. – К., 2011. – Вип. 12. – С. 95–105.
5. *Бурдьє П.* Соціологія політики : [пер. с фр.] / Пьер Бурдьє ; [сост., общ. ред. и предисл. Н. А. Шматко]. – М. : Socio-Logos, 1993. – 336с.
6. *Петров А. В.* Социальные практики молодежи: механизмы структурирования и идентификации / А. В. Петров // Вестник Московского университета. Серия 18: Социология и политология. – 2006. – № 3. – С. 123–134.
7. *Качанов Ю. Л.* Производство политического поля в современной России / Ю. Л. Качанов // СОЦИС. – 1997. – №11. – С. 3–12.
8. *Мирошниченко И. В.* Неформальные политические практики корпоративного бизнеса / И. В. Мирошниченко, С. А. Фомиц, В. В. Стоякин // Политическая экспертиза. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.politex.info/content/view/503/30/>.
9. *Соловьев А. И.* Латентные структуры управления государством, или Игра теней на лике власти / А. И. Соловьев // ПОЛИС. – 2011. – № 5. – С. 70–98.
10. *Эйнгорн А.* Дискурсивные практики конструирования персонажа в прессе (на примере Юрия Лужкова) / Эйнгорн Анастасия. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://journ.usu.ru/index.php/component/content/article/464>.
11. *Чуніхіна С. Л.* Державний чиновник як об'єкт соціальної перцепції: деякі теоретичні підходи до вивчення проблеми / С. Л. Чуніхіна // Психологічні науки: проблеми і здобутки. Серія "Психологічні науки: проблеми і здобутки": зб. наук. статей. – К., 2011. – Вип.3. – С. 250–266.
12. *Большаков И. В.* Культура российских политических акторов: вариант типологизации / И. В. Большаков // ПОЛИС. – 2011. – №5. – С. 104–115.
13. *Демократические практики* [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.democracy.ru/curious/democracy/book_sergeev/page5.html#P107_48746.

Скнар О. Н. Политические практики субъектов политического взаимодействия: попытка классификации

Построение, конструирование картины политического мира молодежи рассматриваются в процессе социального взаимодействия через взаимовлияние практик субъектов политической социализации. Делается вывод, что сформированная таким образом картина мира определяет общественно-политические действия и практики молодежи, которые, в свою очередь, влияют на практики других агентов поля политической социализации, что способствует созданию общего дискурсивного политического пространства, содержание которого время от времени изменяется в зависимости от используемых практик. Политические практики рассматриваются как производные от социальных. Предлагаются варианты классификаций политических практик.

Ключевые слова: взаимодействие, социальные практики, политические практики, политическая картина мира, молодежь, классификация.

Sknar O. M. Political practices of the subjects of political interaction: attempt at classification

Construction of youth' political world picture takes place in the process of social co-operation through mutual influences of practices of the subjects of political socialization. The picture of the world determines social and political actions and practices of young people, which, in turn, influence practices of other agents of the field of political socialization, which causes formation of common discursive political space. The content of such space changes from time to time depending on the used practices. Political practices are considered as derivatives from social. Different kinds of classifications of political practices are offered.

Key words: co-operation, social practices, political practices, political picture of the world, young people, classification.